CAMÕES ŞI EMINESCU

Coperta: CĂTĂLIN MATEI ILINCA

© Editura LIBRA®

ISBN 973-99914-2-4

CAMÕES ŞI EMINESCU

Eseu de *Mircea Eliade*
însoțit de texte ale celor doi poeți

Prefață
José Augusto Seabra

Libra®
Bucureşti, 2000

Ediție îngrijită de Micaela Ghițescu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale

ELIADE, MIRCEA

Camoes & Eminescu / eseu de Mircea Eliade și antologie poetică; pref. de José Augusto Seabra = ensato de Mircea Eliade e antologia poética; prefacto de José Augusto Seabra. – București: Fundația Culturală Libra, 2000

224 p.; 20 cm

ISBN 973-99914-2-4

I. Seabra, José Augusto (pref.)

821.134.3.09 Camoes, L.
821.135.1.09 Eminescu, M.

Publicarea acestui volum a fost sprijinită de
Ambasada Portugaliei la București
și de Direcția Generală a Afacerilor Consulare și
Comunității Portugheze
cu ocazia Zilei Portugaliei (2000).
Lansarea volumului se înscrie în ciclul de manifestări
„Anul 2000 – Anul Eminescu".

Spre a face mai vie imaginea în oglindă prezentată de Mircea Eliade celor doi poeți naționali – al României și al Portugaliei – am adăugat la fascinantul său eseu câteva sonete ale lui Eminescu și Camões, precum și fragmente din operelele lor emblematice, *Luceafărul* și *Lusiada*, în versiune bilingvă.

Dorința noastră a fost să înălțăm încă o punte culturală între popoare surori prin limbajul poeziei, sub privirea tutelară a lui Mircea Eliade.

Camões şi Eminescu citiţi de Mircea Eliade

José Augusto Seabra

Sunt puţin cunoscute apropierile care s-au făcut între literatura portugheză şi cea română de către unii rari cercetători proveniţi din ţările latine cele mai depărtate din Europa, ca să parafrazăm titlul unei cărţi pe care marele istoric Nicolae Iorga a dedicat-o Portugaliei [1]. Dintre ele merită evidenţiată cea pe care, legându-i pe Camões şi Eminescu, a schiţat-o într-un fascinant eseu Mircea Eliade care, în timpul şederii sale la Lisabona ca ataşat cultural, în plin război mondial, a fost sedus de lectura Poetului nostru epic, la a cărui lirică mai face o pasionată referire şi în *Jurnalul* său [2].

Acest eseu, publicat în 1942 în ziarul „Acção" – la care de altfel a colaborat şi cu alte articole, dintre care se cuvine să relevăm „*Dor – o Saudade românească*" – va fi apoi reprodus, în 1943, în revista „Vremea", într-o versiune în limba sa, recent retradusă în portugheză din iniţiativa Ambasadei Portugaliei la Bucureşti, cu ocazia sărbătoririi, în 1997, a Zilei lui Camões [3]. Consacrând, în aceeaşi epocă, un studiu lui Mihai Eminescu, studiu ce prefaţează antologia *Poeziilor* acestuia publicată în 1950 de către Victor Buescu, în versiune bilingvă co-tradusă cu poetul Carlos Queiroz,

Mircea Eliade s-a străduit, mai ales, să stabilească între poetul național al Portugaliei și cel al României o relație de ordin civilizațional, trans-diacronic, întemeiată pe matricea latină comună, pe care atât unul cât si celălalt au știut să o recreeze și înnoiască în condițiile respective, diferențiate în spațiu și timp, dar convergente în orizontul lor cultural.

„Apropiind numele celor doi poeți mai mari ai latinității, mă gândesc mai întâi de toate la contribuția pozitivă pe care fiecare din ei a adus-o îmbogățirii *geniului latin*“, scrie Eliadd[4], definindu-și de la început intenția, care nu se situa, cum de altfel nu uită să ne prevină, nici în cadrul istoriei literare comparate, nici în cel al criticii influențelor, ci în captarea „valorilor spirituale“ pe care le încarnau amândoi, la distanță de trei secole, cu predispoziția originală a fiecăruia, chiar dacă unul dintre ei era un poet clasic renascentist, iar celălalt un poet în mod visceral romantic.

Manifestându-se împotriva unei „concepții monovalente, monolitice“ a civilizațiilor, Mircea Eliade respingea în consecință teoria „facultății preponderente“ sau „dominante“ ca explicație a diversităților culturale: „Există în substanța fiecărei culturi o contradicție originară, un conflict, sau mai bine zis o ambivalență care nu-și găsește echilibrul decât în sinteze extrem de rare“. Asemenea exemple paradigmatice, în cazul civilizației latine, au fost tocmai Camões și Eminescu. Într-adevăr, ei au interpretat o „posibilitate nelimitată de a se renova, de a se întrece pe sine însăși și de a renaște din propria ei cenușă“.

Această permanentă capacitate de a renaște, din generație în generație istorică, este ceea ce caracterizează pentru Mircea Eliade popoarele latine, ca popoare creative prin excelență, datorită valorilor lor esențiale: „limba, credința, cultura, demnitatea omenească". Moştenitoare ale unor „splendide tradiții creatoare", ele au știu să le diversifice, în cadrul „culturilor europene moderne", transformându-le în același timp în „valori spirituale de circulație universală". Plecând de la înrădăcinarea originară în culturile autohtone, care se întindeau de la Iberia la Dacia, civilizația latină a transformat „cultura locală în cultură ecumenică".

În opinia lui Eliade, atât Camões cât și Eminescu au devenit exponenții poetici maximi ai acestui ecumenism. Justificând, pe plan estetic, descoperirile geografice portugheze, „ceea ce Camões a adus nou în cultura universală a fost tocmai transformarea în valori spirituale a *geografiilor* și a experiențelor considerate până atunci drept «barbare» și fără nici o semnificație superioară", insista Eliade, care își propunea să trateze mai amplu „revoluția camoesiană în înțelesul ei estetic și moral" în alte două studii anunțate deja în eseu, dar despre care nu avem cunoştință să fi apărut: *Insula iubirilor și geografiile mitice* și *Camões, încercare de filosofie a culturii*.

Aceasta a fost, de fapt, importanța capitală atribuită de Mircea Eliade poetului nostru, pe care-l socotea una dintre cheile decisive pentru înțelegerea „geniului latin" și a

„universului mental european“. Cu el rivaliza numai, în opinia sa, poetul român Mihai Eminescu, pe care-l considera de asemenea „unul dintre cele mai mari genii lirice ale latinității“. Avându-și originea în tradiția *Daciei Felix*, pe care legiunile lui Traian au latinizat-o și unde a fost exilat Ovidiu, el era în același timp vocea unui popor cu o limbă și o cultură ale sale proprii, și un poet de stirpe universală: „Întocmai ca și Camões – scria Eliade – Eminescu a încorporat o vastă și sălbatică *terra incognita* și a transformat în valori spirituale experiențe considerate până la dânsul ca lipsite de semnificație“. Unele dintre poemele sale, ca *Luceafărul*, ating o dimensiune cosmică și metafizică ce fac din „geografia barbară“ care era Dacia pentru romani o „*Weltanschauung* specifică“, exprimând o atitudine „caracteristică în fața Cosmosului și a lui Dumnezeu“. De fapt, conchidea Eliade, „geniul latin se îmbogățește prin creația poetică a lui Eminescu întocmai cum s-a îmbogățit prin creațiunile lui Camões“.

Din acest eseu pătruns de o viziune antropologică și culturală unde se recunosc preocupările centrale ale viziunii spirituale a lui Mircea Eliade despre lume se poate vedea toată amploarea lecturii care ne este astfel propusă asupra a doi poeți naționali aparent atât de îndepărtați în spațiu și timp: sub semnul latinității, universalitatea lor, în care converg tradiția și modernitatea, este astfel pusă spiritualmente în evidență, dincolo de originea lor portugheză sau română. Deoarece, pentru Mircea Eliade, „universul

mental al latinității este un *expanding Universe*, niciodată nu e același, nu se odihnește niciodată".

Viitorul istoric al religiilor era bine plasat ca să-i insereze pe cei doi mari poeți naționali în această latinitate în expansiune universală. Posedând o cunoaștere profundă a celorlalte civilizații, și anume a „spiritualității orientale", pe care el o inspirase în India înainte de șederea în Portugalia, Mircea Eliade nu încetase să fie sensibil la ecourile ei care se puteau detecta atât la Camões cât și la Eminescu. Eseul său a deschis așadar noi perspective pentru abordarea operelor acestora, dincolo de limitele înguste ale istoricismului și comparativismului literar. Doar în lumina marilor valori ale civilizațiilor și culturilor își câștigă poezia elevată întreaga ei semnificație.

NOTE:

1. Nicolae Iorga, *Țara latină cea mai depărtată din Europa: Portugalia*, București, 1929.

2. Mircea Eliade, *Jurnal*, vol. I, București, 1993.

3. Mircea Eliade, *Camões și Eminescu,* „Vremea", an XVI (1943), 9 mai, nr. 687, pp. 8-10, București.

4. *Idem.* Toate citatele care urmează se referă la această ediție.

Traducere de Micaela Ghițescu

Luís de Camões

– Date biografice până astăzi precare și incomplete –

1525–1543

Camões s-a născut la Lisabona, în jurul anului 1525, ca fiu al unei familii nobiliare, dar sărace. La Coimbra și-ar fi petrecut câțiva ani de tinerețe, inițiindu-și pregătirea culturală și cariera poetică. Cu ocazia unei vizite făcute, înainte de 1543, la mânăstirea Batalha, impresia profundă pe care a primit-o în capela Întemeietorului, în fața mormintelor Infantelui-Navigator și fraților acestuia, trebuie să fi germinat în mintea lui Camões proiectul unui poem epic despre istoria Portugaliei.

Istorie:

1525: Înfrângerea francezilor la Pavia.
1526: Tratatul de la Madrid între Francisc I și Carol Quintul. Bătălia de la Mohacs.
1528: Portughezii îi atacă pe spanioli în Moluce.
1530: Începe colonizarea Braziliei, prin crearea primelor căpitănii. Începutul războaielor religioase în Germania. Înfrângerea portughezilor în fața insulei Diu. Henric al VIII-lea rupe relațiile cu Roma și

înființează Biserica Anglicană. Calvin aderă la Reformă. Înființarea Colegiului Franței.
1539: Organizarea Companiei lui Iisus (a iezuiților).
1542: Portughezii în Japonia. Înființarea Inchiziției la Roma.

Literatură:

1526-1529: Macarie, tipograf român, retras la mânăstirea Hilandar (muntele Athos), scrie o relatare geografică despre Dacia.
1532-1535: Fr. Rabelais, *Gargantua și Pantagruel* (primele două cărți).
1533: Erasmus din Rotterdam, *De amabili concordia.*
1535: Aretino, *Raționări.*
1538: Primul spectacol teatral la curtea lui Petru Rareș, voievodul Moldovei.
1541: Cl. Marot, traducerea franceză a *Psalmilor.*

Arte:

1527: H. Holbein, *Portretul lui Fischer*.
1530: Correggio, *Noaptea Sfântă*. Tizian, *Sf. Petru martir*.
1531: Michelangelo, *Noaptea și Aurora*. Correggio, *Sf. Ieronim*.
1532: Correggio, *Madona de la Sf. Gheorghe.*
1533: Tizian, *Portretul lui Carol Quintul.*
1541: Michelangęlo, *Judecata de Apoi* (Capela Sixtină).

Știință, tehnologie:

1525: Nicolaus Olahus, tratat de alchimie intitulat *Procesus Universalis*. Zach inventează ceasul cu fus.
1528-1530: Introducerea tiparului în Transilvania.
1531: Pedro Nunes inventează nonius-ul.
1534: Inventarea ambarcațiunii puse în mișcare cu zbaturi.
1536: Începuturile chirurgiei moderne, cu Ambroise Paré.
1543: N. Copernic, *De Revolutionibus Orbium Celestium Libri VI*.

1544-1548

În 1547, Camões a luptat ca soldat împotriva maurilor, la Ceuta, pierzându-și ochiul drept în bătălie.

Istorie:

1544: Tratatul de la Crépy între Francisc I și Carol Quintul.
1545: Sf. Francisc Xavier în China. Conciliul de la Trento (până în 1563).
1546: Iezuiții în Brazilia. Moartea lui Luther.
1547: Carol Quintul înfrânge la Muhlberg coaliția protestantă a Germaniei de Nord.
1548: Guvernarea Braziliei, unificată de Tomé de Sousa, merituos guvernator general.

Literatură:

1548: Crearea, în Franța, a Pleiadei.

Arte:

1546: Tintoretto, *Judecata de Apoi*.
1547: Tintoretto, *Prezentarea la Templu*.
1548: Tintoretto, *Miracolul Sf. Marcu*. Tizian, *Portretul ecvestru al lui Carol Quintul*.

Ştiință, tehnologie:

1544-1547: Începutul activității la tiparnița din Târgoviște.
1545: Ambroise Paré descoperă sistemul de ligatură a arterelor.

1549–1550

Înapoiat la Lisabona în 1549, Camões pătrunde în viața din jurul Curții. Urmează ani de împrăștieri, boemă, pasiuni tinerești. Calitățile sale intelectuale și poetice îi aduc admirație și prestigiu, dar și invidie și dușmănii. În 1550 se înrolează pentru India, dar nu ajunge să se îmbarce.

Istorie:

1549: Sf. Francisc Xavier, în Japonia. În Brazilia, întemeierea orașului Salvador (mai târziu, S. Salvador da Baía).

Literatură:

1549: J. Du Bellay, *Apărarea și ilustrarea limbii franceze*.
1550: P. de Ronsard, *Ode*. J. de Montemayor, *Diana*.

Arte:

1549: Palladio, începerea construcției *Bazilicii din Vicenza*.

Știință, tehnologie:

1550: Primul pod suspendat. Începutul activității la tiparnița din Cluj.

1551–1553

În 1553, într-o încăierare, Camões rănește grav un slujitor al regelui (Gonçalo Borges), ceea ce-l aruncă în închisoare pentru un an.

Istorie:

1551: Prima episcopie din Brazilia, în Bahia.
1552: Moartea Sf. Francisc Xavier.
1553: Chinezii îi concentrează pe portughezi la Macao. Maria Tudor restabilește catolicismul în Anglia.

Literatură:

1552: P. de Ronsard, *Amoruri*. Jodelle, *Cleopatra*.

Arte:

1553: Moartea lui Lucas Cranach (n. 1472).

Ştiință, tehnologie:

1552: Bruler, la Nürenberg, inventează laminatorul.

1554–1555

Iertat în 1554, Camões pleacă să slujească Imperiul în India (Goa). În 1555 participă la expediții militare, colaborează la serbările de învestitură a guvernatorului cu *Piesa lui Filodemo*. În acea perioadă au fost proiectate unele dintre cântecele și elegiile sale.

Istorie:

1555: Francezii încearcă să se stabilească în Brazilia.

Literatură:

1555: P. Ronsard, *Imnuri*.

Arte:

1554: Veronese, *Jupiter fulgerând viciile*.
1555: Veronese, *Încununarea Fecioarei*.

Știință, tehnologie:

1554: Inventarea amalgamului pentru tratarea minereului de argint.

1556-1566

Perioada cea mai rodnică a creației lui Camões este cuprinsă între 1556 și 1559. Până în 1566, procurator al defuncților și absenților la Macao. Suferă un naufragiu în Golful Mekong, salvându-și cu greu manuscrisul *Lusiadei*.

Istorie:

1556: Abdicarea lui Carol Quintul. Moartea Sf. Ignațiu de Loyola (n. 1491).
1557: Nouă tentativă a francezilor în Brazilia.
1558: Cucerirea orașului Calais de la englezi de către francezi. Mem de Sá, guvernator-general al Braziliei (până în 1572).
1559: Francisc al II-lea, în Franța.
1560: Mem de Sá îi izgonește pe francezi din golful de la Rio de Janeiro. Maria I Stuart, în Anglia.
1562-1598: Războaie religioase în Franța.
1565: Întemeierea orașului Rio de Janeiro de către Mem de Sá.

Literatură:

1558: Moartea lui Sá de Miranda (n. 1481).
1559: Moartea lui Garcilaso de la Vega (n. 1500). J. Du Bellay, *Regretele*.
1560: P. de Ronsard, *Discursuri*.
1564: Se naște Shakespeare (m. 1616).
1566: Damião de Góis, *Cronica regelui Manuel*.

Arte:

1556: Palestrina, *Misa Papei Marcel*.
1556-1559: Construirea aripii renascentiste a Castelului de la Heidelberg.
1560: Tintoretto, *Glorificarea Sf. Roch*.
1562: Veronese, *Nunta din Cana Galilei*.
1563: Începerea construirii Escorialului.
1564: Începerea construirii Tuileriilor.

Știință, tehnologie:

1557: Prima carte în limba română, tipărită la Brașov de Coresi.
1565: Inventarea creionului cu grafit.

1567

Camões întreprinde călătoria de întoarcere la Lisabona.

Istorie:

1567: Distrugerea așezărilor franceze din Brazilia.

Literatură:

1567: Damião de Góis, *Cronica Principelui João*.

1568–1569

Camões trece prin greutăți și privațiuni, fiind întâlnit de Diogo de Couto în Mozambic „atât de sărac, încât mânca de la prieteni, iar ca să se îmbarce spre Regatul Portugaliei i-am procurat noi, prietenii, toate hainele de care avea nevoie, și s-a găsit și cine să-i dea de-ale gurii (…). În iara aceea în care a stat în Mozambic a încheiat desăvârșirea *Lusiadei* ca s-o poată tipări".

Literatură:

1569: Se naște Guillén de Castro (m. 1631), autor al *Tinereților Cidului*.

Arte:

1568: Începerea construirii Bazilicii Sf. Petru din Roma.

Știință, tehnologie:

1569: Harta lumii, de Mercator.

1570–1580

În 1570, Camões se înapoiază la Lisabona. Ultimii zece ani îi petrece într-o mizerie neagră, nefolosindu-i aproape deloc mica pensie anuală acordată de regele Sebastião pentru serviciile aduse și „cartea pe care a făcut-o despre treburile Indiei". În 1572 publică *Lusiada*, a cărei elaborare s-a întins de la 1544 (sau 1545) până la 1570. Despre mizeria sa finală s-a răspândit legenda că doar pomenile obținute de slujitorul său iavanez (António) îl ajutau să supraviețuiască. Puțin înainte de a muri, Camões scria unui prieten: „În sfârșit îmi voi încheia viața și vor vedea toți că am fost atât de legat de patria mea, încât nu m-am mulțumit să mor în ea, ci cu ea". Înmormântarea a trebuit să se facă pe cheltuiala unei instituții de binefacere, Compania Curtenilor. Cenotaful său se găsește la Lisabona, la Mânăstirea Ieronimilor, pe care a întemeiat-o regele Manuel I în amintirea descoperirii drumului maritim spre India (glorificată în *Lusiada*).

Istorie:

1571: Bătălia de la Lepanto, în care Cervantes a fost rănit și a căzut în mâinile piraților din nordul Africii.
1572: Masacrul din noaptea Sf. Bartolomeu.
1574: Iezuiții în Transilvania.

1578: Înfrângerea armatei portugheze, organizate și conduse de regele Sebastião, în bătălia de la Alcazarquivir.
1579: Provinciile Unite (fosta denumire a celor șapte provincii ale Olandei) în Republică. (Uniunea de la Utrecht).
1580: Portugalia se supune jugului spaniol.

Literatură:

1572: P. de Ronsard, *Franciada*.
1573: T. Tasso, *Aminta*.
1574: P. de Ronsard, *Sonete pentru Helena*.
1575: T. Tasso, *Ierusalimul eliberat*.
1576: Inaugurarea primului teatru permanent la Londra.
1580: M. de Montaigne, *Eseuri* (primele două cărți).

Arte:

1575: Caravaggio, *Jupiter dând Veneției împărăția lumii*.
1577: El Greco, *Altarul Sf. Dominic cel Vechi*.
1578: Veronese, picturi la *Palatul Dogilor* din Veneția.
1579: El Greco, *Rămășițe pământești*.
1580: El Greco, Sf. *Mauriciu și legiunea tebană*.

Știință, tehnologie:

1571: Vignola, *Tratat de arhitectură*.

Micaela Ghițescu

Mihai Eminescu

Repere înaintea lecturii

1850

La 15 ianuarie, în orașul Botoșani, în partea de N.E. a României, se naște viitorul poet Mihai Eminescu. Părinții, Gheorghe și Raluca Eminovici, erau mici moșieri și au avut 11 copii, dintre care poetul a fost al șaptelea.

Istorie:

Tratatul anglo-american („Clayton-Bulwer"), prin care se declară neutră zona viitorului canal Panama. În Brazilia, suprimarea traficului de sclavi din Africa.

Literatură:

Ch. Dickens, *David Copperfield*.

Arte:

J. F. Millet, *Semănătorul*. G. Courbet, *Înmormântare la Ornans*.

Știință, tehnologie:

Primul cablu submarin pentru telegrafie (Dover-Calais).

1850–1857

Viitorul poet își petrece copilăria la Ipotești, un sat, unde părinții aveau o mică moșie, la 8 km de Botoșani. Actualmente, în această localitate se află Casa Memorială Mihai Eminescu.

Istorie:

Războiul Crimeii (1853-1856), în care Turcia, Anglia, Franța, Austria și Piemontul luptă cu Rusia. Tratatul de pace, în urma acestui război, lichidează protectoratul Rusiei asupra Principatelor Române și instituie protectoratul puterilor europene.

Literatură:

A. Herculano, *Legende și narațiuni* (1851). H. Melville, *Moby Dick* (1851). H. Beecher-Stowe, *Coliba unchiului Tom* (1852). Th. Gautier, *Emailuri și camee* (1852). I. Turgheniev, *Povestirile unui vânător* (1852). W. Whitman, *Fire de iarbă* (1855). G. Flaubert, *Doamna Bovary* (1856). A. Herculano, *Portugaliae Monumenta Historica* (1856). J. de Alencar, *Guarani* (1857). Ch. Baudelaire, *Florile răului* (1857).

Arte:

G. Courbet, *Atelierul pictorului* (1851). G. Verdi, *Rigoletto* (1851). V. F. Bastos, *Amor și Psyché* (1852). G.

Verdi, *Traviata, Trubadurul* (1853). F. Liszt, *Preludiile* (1854), *Concert nr. 1 pentru pian* (1855).

Ştiinţă, tehnologie:

L. Foucault demonstrează, cu ajutorul pendulului, mişcarea de rotaţie a pământului (1851). A. Thierry, *Eseu asupra istoriei stării a treia* (1853). P. Mérian descoperă proprietăţile asfaltului (primele şosele asfaltate).

1858-1860

Viitorul poet este înscris la „National Hauptschule“ din oraşul Cernăuţi (în nordul Bucovinei), care pe atunci aparţinea Austriei; actualmente oraşul se află în Ucraina. Urmează aici clasele a III-a şi a IV-a.

Istorie:

Conferinţa de la Paris (1858, Marea Britanie, Prusia, Sardinia, Rusia, Austria, Franţa şi Turcia) privind organizarea Principatelor Române. Unirea Principatelor Române Moldova şi Ţara Românească (1859).

Literatură:

I. A. Goncearov, *Oblomov* (1859). G. Eliot, *Moara de pe Floss* (1860).

Arte:

J. Brahms, *Concert nr. 1 pentru pian* (1859). Se înființează Conservatorul de Muzică și Declamație de la Iași (1860).

Știință, tehnologie:

Ch. Darwin, *Originea speciilor prin selecție naturală sau păstrarea raselor favorizate în lupta pentru existență* (1859).

1860-1863

Eminescu este înscris la „Ober-Gymnasium“ din Cernăuți. Urmează clasele I și a II-a (pe care o repetă).

Istorie:

Intervenția Braziliei în războiul civil din Uruguay (1862). Crearea la Geneva a Comitetului Internațional al Crucii Roșii (1863).

Literatură:

A. de Quental, *Sonete* (1861). Madach Imre, *Tragedia omului* (1861). Ch. Dickens, *Marile speranțe* (1861). F. M. Dostoievski, *Amintiri din casa morților* (1860-61). V. Hugo, *Mizerabilii* (1862). C. Castelo Branco, *Dragoste de pierzanie* (1862).

Arte:

M. A. Lupi, *Portretul lui Pedro V* (1860). V. Meireles, Prima liturghie din Brazilia (1861). H. Daumier, *Compartimentul de clasa a treia* (1862). Cl. Monet, *Dejunul pe iarbă* (1863).

Ştiinţă, tehnologie:

Construirea, la Londra, a primului metropolitan din lume. R. J. Gatling brevetează invenția mitralierei (1862).

1864

Eminescu lucrează pentru puțin timp ca funcționar al tribunalului și comitetului perrnanent județean din Botoșani.

Istorie:

Papa Pius IX promulgă enciclica *Sillabus*, anatemizând socialismul și comunismul. Război între Brazilia și Paraguay.

Literatură:

La Iași se întemeiază societatea culturală *Junimea*, din care mai târziu va face parte și Eminescu.

Arte:

Se înființează Conservatorul de Muzică din București.

Știință, tehnologie:

J. C. Maxwell descoperă undele electromagnetice.

1865

Viitorul poet revine la gimnaziul din Cernăuți, în calitate de „privatist". Stă în gazdă la Aron Pumnul, profesorul său de la gimnaziu, mare lingvist și filolog, posesorul unei bune biblioteci.

Istorie:

Franța ocupă Senegalul. Înființarea, în Statele Unite, a organizației Ku-Klux-Klan.

Literatură:

L. Carroll, *Alice în țara minunilor*. L. N. Tolstoi, *Război și pace* (1865-69). Polemica literară „Chestiunea coimbreză". J. de Alencar, *Iracema*.

Știință, tehnologie:

Cl. Bernard, *Introducere în studiul medicinii experimentale*. H. Taine, *Filosofia artei*.

1866

La 12/24 ianuarie moare Aron Pumnul. În broșura comemorativă scoasă de elevii acestuia, apare prima poezie,

La mormântul lui Aron Pumnul, semnată M. Eminoviciu, privatist. La 25 februarie/9 martie, revista *Familia* din Pesta îi publică poezia *De-aș avea*. Directorul acestei publicații i-a schimbat numele din Eminovici în Eminescu, pe acesta din urmă poetul adoptându-l pentru totdeauna. În aprilie-octombrie întreprinde o călătorie pe jos prin Transilvania, aflată pe atunci în componența Austriei. De aici trece munții și vine la București.

Istorie:

Război austro-prusian. Primul domnitor al României, Al. I. Cuza, este silit să abdice. Noul domn este un principe străin, prințul Carol de Hohenzollern-Sigmaringen (viitorul rege Carol I).

Literatură:

F. M. Dostoievski, *Crimă și pedeapsă*. E. Zola, *Despre roman* (manifestul naturalismului). P. Verlaine, *Poeme saturniene*.

Artă:

La 22 aprilie are loc primul concert simfonic la București. H. Fantin-Latour, *Natură moartă*. V. Perov, *Troica*.

Știință, tehnologie:

E. H. Haeckel formulează legea biogenetică fundamentală („ontogenia este o scurtă repetare a filogeniei"). Primul cablu telegrafic submarin transatlantic. A. B. Nobel pune la punct procedeul fabricării dinamitei.

1867

Eminescu intră ca sufleur și copist într-o trupă de teatru, cu care colindă țara. Citește mult din Schiller, din care tot acum traduce poezia *Resignațiune*.

Istorie:

Acord austro-ungar privind constituirea monarhiei dualiste Austro-Ungare. Astfel se desființează autonomia Transilvaniei, care este alipită la Ungaria. Rusia vinde Statelor Unite Alaska și Insulele Aleutine pentru suma de 7.200.000 de dolari. În Portugalia este abolită pedeapsa cu moartea.

Literatură:

La 1 martie, la Iași, apare primul număr al revistei *Convorbiri literare*, unde mai târziu Eminescu va fi unul dintre principalii colaboratori. H. Ibsen, *Peer Gynt*. J. Dinis, *Pupilele parohului*. Oliveira Martins, *Febo Moniz*.

Arte:

F. J. Resende, *Camões salvând Lusiada* (Expoziția Universală Paris). V. F. Bastos, *Monumentul lui Camões* din Lisabona.

1868

Eminescu se angajează la altă trupă de teatru, cu care întreprinde un turneu prin Transilvania. Stabilit în București, face cunoștință cu I. L. Caragiale (1852–1912), unul dintre cei mai importanți scriitori români.

Istorie:

Desființarea, în Franța, a cenzurii prealabile a presei. În Statele Unite intră în vigoare un amendament al Constituției, prin care se acordă drepturi civile negrilor.

Literatură:

B. Björnson, *Fata pescarului*. Ch. de Coster, *Legenda lui Ulenspiegel*. J. Dinis, *Moștenitoarea, O familie engleză*.

Arte:

R. Wagner, *Maeștrii cântăreți din Nürnberg*. H. Daumier, *Don Quijote*. Se înființează la București Societatea „Filarmonica Română“.

Științe, tehnologie:

E. H. Haeckel, *Istoria creației naturale*.

1869

La începutul lui octombrie Eminescu se înscrie la Facultatea de Filosofie a Universității din Viena. Este înmatriculat ca „ausserordentlich", auditor. Se înscrie în cele două societăți existente ale studenților români, care vor fuziona formând *România jună.*

Istorie:

Primul Conciliu al Vaticanului (al douăzecilea al Bisericii Catolice), la care este proclamată dogma infailibilității Papei.

Literatură:

Lautréamont, *Cântecele lui Maldoror*.

Arte:

J. P. Carpeaux, *Dansul*. E. Manet, *Balconul*. R. Wagner, *Aurul Rinului.* J. Brahms, *Un requiem german*.

Știință, tehnologie:

Inaugurarea Canalului Suez. D. I. Mendeleev descoperă legea periodicității elementelor și realizează clasificarea acestora.

1870

Eminescu frecventează cu oarecare regularitate cursurile la Universitate, dar manifestă mai mult interes pentru bibliotecă. Debutează cu poezia *Venere și Madonă* în revista ieșeană *Convorbiri literare*.

Istorie:

Războiul franco-prusian încheiat cu pacea de la Frankfurt pe Main. Bătălia de la Sédan. Capitularea lui Napoleon III și a armatei franceze asediate. Comuna din Paris. Proclamarea Republicii a III-a în Franța. Încheierea războiului dintre Brazilia și Paraguay.

Literatură:

G. Flaubert, *Educația sentimentală*. A. C. Swinburne, *Cântece înaintea zorilor*. A. Rimbaud, *Corabia beată*.

Arte:

G. Courbet, *Valul*. P. Cézanne, *Pendula neagră*. N. Grigorescu, *Țărancă din Muscel*. I. E. Repin, *Edecarii de pe*

Volga. M. A. Pereira, *Eurico* (1870-1874). C. Gomes, *Guarani* (premieră la Scala din Milano).

Ştiinţă, tehnologie:

J. W. şi I. S. Hyatt brevetează invenţia principiului fundamental de preparare a celuloidului. H. Schliemann începe săpăturile la Hisarlîk (căutând Troia). A. Wallace, *Selecţia naturală*. H. Taine, *Despre inteligenţă*.

1871

În calitate de membru marcant al societăţii studenţeşti *România jună*, Eminescu participă la Serbările de la Putna (o localitate din Bucovina, unde este înmormântat Ştefan cel Mare, domnitor al Moldovei între anii 1457-1504).

Istorie:

Capitularea Parisului. Tratat de pace franco-german. Franţa pierde Alsacia şi Lorena şi plăteşte 5 milioane franci-aur ca despăgubiri de război. L. A. Thiers devine preşedinte al Republicii Franceze.

Literatură:

A. N. Ostrovski, *Pădurea* (premieră). G. A. Bécquer, *Legende spaniole*. Eça de Queirós, „Conferinţele de la Cazinou".

Arte:

G. Verdi, *Aida*. Cl. Monet, *Parlamentul din Londra*. Soares dos Santos, *Surghiunitul*. T. J. de Anunciação, *Vițelul*.

Științe, tehnologie:

F. Nietzsche, *Nașterea tragediei*.

1872

Eminescu o cunoaște, la Viena, pe Veronica Micle (1850-1889), poetă din cercul revistei *Convorbiri literare*, cu care va avea o relație intensă și contorsionată. La Iași, citește poezie și proză în două ședințe succesive ale societății *Junimea*. Primind de la această societate o subvenție lunară, pleacă la Berlin, unde se înscrie la Universitate, dorind să frecventeze cursurile de filosofie, istorie, economie și drept.

Istorie:

Discursul programatic (24 iunie) al lui Benjamin Disraeli la Crystal Palace din Londra, în care se preconizează întărirea și extinderea Imperiului Colonial Britanic.

Literatură:

A. Daudet, *Tartarin din Tarascon*. Ch. M. Leconte de Lisle, *Poeme barbare*. J. Verne, *Ocolul pământului în 80 de zile*. A. de Quental, *Ode Moderne*.

Arte:

Th. Aman, *Izgonirea turcilor la Călugăreni*. Cl. Monet, *Impresie. Răsărit de soare*. Muybridge execută la San Francisco primele luări de vederi, realizate cu ajutorul mai multor cabine cu cameră obscură.

Ştiință, tehnologie:

B. B. Hotchkiss inventează mitraliera care îi poartă numele. F. Klein realizează sinteza „teoriei grupurilor" („Programul de la Erlangen").

1873

Eminescu frecventează cursurile Universității din Berlin, fără să susțină nici un examen.

Istorie:

Se constituie „Alianța celor trei împărați" (Alexandru II, țar al Rusiei, Franz Joseph I, împărat al Austriei și rege al Ungariei, și Wilhelm I, împăratul Germaniei). Proclamarea primei republici spaniole.

Arte:

J. F. Millet, *Primăvara*.

Ştiinţă, tehnologie:

G. Cantor pune bazele teoriei matematice a mulțimilor. M. Bakunin, *Statul și anarhia*. F. Guizot, *Istoria Franței*.

1874

Eminescu corespondează cu Titu Maiorescu (1840-1917), estetician, critic literar, profesor, mentorul societății *Junimea și* al revistei *Convorbiri literare.* Acesta îi propune să-și susțină doctoratul pentru a putea fi numit profesor universitar. Eminescu nu-și va susține, însă, doctoratul și, la 1 septembrie, este numit director al Bibliotecii Centrale din Iași. Tot acum predă logica la Institutul Academic din același oraș.

Istorie:

Tratat franco-vietnamez. Vietnamul recunoaște stăpânirea Franței asupra sudului țării. Lovituri succesive de stat în Spania.

Literatură:

M. Twain, *Aventurile lui Tom Sawyer*. P. A. Alarcón y Ariza, *Tricornul*.

Arte:

P. Puvis de Chavannes, *Frescele din Pantheonul parizian*. E. Manet, *Barcă cu pânze la Argenteuil*. M. Musorgski, *Boris Godunov*. J. Strauss, *Liliacul*.

Știință, tehnologie:

Începutul primei expediții oceanografice cu vasul „Challenge", în Pacificul de Sud. E. H. Haeckel, *Antropologia sau istoria evoluției umane*.

1875

În prima parte a anului, Eminescu pune ordine în Biblioteca Centrală din Iași și propune îmbogățirea ei cu manuscrise și cărți vechi. La 1 iulie este numit în funcția de revizor școlar pentru districtele Iași și Vaslui. ÎI cunoaște pe Ion Creangă (1838-1889), pe care îl îndeamnă să scrie. Acesta va deveni unul dintre cei mai importanți prozatori români.

Istorie:

Guvernul englez cumpără de la Egipt acțiunile care îi asigură controlul asupra Canalului Suez. Adoptarea Constituției celei de-a treia Republici franceze. Acord ruso-japonez: insula Sahalin rămâne la Rusia, iar Insulele Kurile trec la Japonia. În Statele Unite se emite legea federală prin

care se interzice orice formă de segregație în localurile și instituțiile publice.

Literatură:

L. N. Tolstoi, *Anna Karenina* (1875-77). C. Castelo Branco, *Nuvele din Minho* (1875-77). J. de Alencar, *Sertanezul*.

Arte:

E. Lalo, *Simfonia spaniolă*. G. Bizet, *Carmen*.

Știință, tehnologie:

K. Ludwig descoperă presiunea sângelui în capilare. V. Conta, *Teoria fatalismului*. B. P. Hasdeu, *Principii de filologie comparativă ario-europee cuprinzând grupurile indo- perso-tracic, greco-italo-celtic și leto-slavo-germanic*.

1876

În cadrul prelegerilor publice ale Societății *Junimea*, Eminescu ține o conferință tipărită ulterior sub titlul *Influența austriacă asupra românilor din Principate*. Schimbându-se guvernul, este eliberat din funcția de inspector școlar. Primește postul de corector și redactor al părții neoficiale la ziarul local *Curierul de Iași*.

Istorie:

Conferința de la Constantinopol (ambasadorii Rusiei, Angliei, Germaniei, Austro-Ungariei și Franței) cu scopul rezolvării crizei orientale, declanșate de răscoalele antiotomane din Bosnia, Herțegovina, Bulgaria și de războiul Serbiei și Muntenegrului împotriva Turciei.

Literatură:

St. Mallarmé, *După-amiaza unui faun*. Eça de Queirós, *Crima părintelui Amaro*.

Arte:

P. A. Renoir, *Dans la „Moulin de la Galette"*. A. Sisley, *Barcă în timpul inundatiei*. E. Degas, *Absintul*. R. Wagner, *Amurgul zeilor* și *Siegfried*.

Știință, tehnologie:

Th. Thomson inventează procedeul sudurii electrice. Th. A. Edison inventează fonograful cilindric și microfonul cu cărbune. Al. G. Bell brevetează invenția telefonului (în același an cu E. Gray).

1877

Eminescu continuă activitatea publicistică la *Curierul de Iași*, scrie cronici teatrale, frecventează ședințele societății *Junimea*. În a doua jumătate a lunii octombrie se mută la

București, unde lucrează ca redactor la ziarul *Timpul*. Aici vede lumina tiparului seria de articole *Icoane vechi și icoane nouă*.

Istorie:

În aprilie începe războiul ruso-turc, la care armata română participă alături de Rusia. La 9 mai, Parlamentul României proclamă independența de stat a țării.

Literatură:

G. Carducci, *Ode barbare*.

Arte:

E. Degas, *Femei pe terasa unei cafenele*. E. Manet, *Nana*. Cl. Monet, *Gara Saint-Lazare*. C. Pissarro, *Acoperișurile roșii*. P. I. Ceaikovski, *Lacul lebedelor*. C. Saint-Saëns, *Samson și Dalila*.

Știință, tehnologie:

L. H. Morgan, *Societatea antică.* H. Spencer, *Principii de sociologie* (1877-1896). E. Reynaud construiește praxinoscopul (teatrul de proiecții).

1878

Eminescu lucrează la ziarul *Timpul*. În cursul lunii martie, publică aici, în serial, articolul *Basarabia*, o

adevărată campanie de presă împotriva politicii ingrate și anexioniste a Rusiei. Vara, într-un scurt concediu, retras la moșia unui prieten, traduce din germană un volum intitulat *Fragmente din istoria românilor*.

Istorie:

Pacea de la San Stefano și Congresul și Pacea de la Berlin au ca rezultat recunoașterea independenței României și a drepturilor ei asupra provinciei Dobrogea (dintre Dunăre și Marea Neagră), dar și anexarea de către Rusia a Basarabiei sudice, teritoriu românesc aflat între Nistru și Prut.

Literatură:

H. James, *Daisy Miller*. J. Neruda, *Povestiri din Mala Strana*. Eça de Queirós, *Vărul Bazilio*.

Arte:

A. Sisley, *Zăpadă la Louvenciennes*.

Ştiință, tehnologie:

Th. A. Edison inventează lampa cu incandescență (electrică). Cl. Bernard, *Știința experimentală*. W. Windelband, *Istoria filosofiei moderne*.

1879

Moare soțul Veronicăi Micle. Planuri de căsătorie nerealizabile.

Istorie:

Tratat secret de alianță germano-austro-ungar îndreptat împotriva Franței și Rusiei.

Literatură:

Oliveira Martins, *lstoria Portugaliei*. A. Strindberg, *Camera roșie*. I. L. Caragiale, *O noapte furtunoasă*. H. Ibsen, *Nora* sau *Casa păpușilor*. F. M. Dostoievski, *Frații Karamazov* (1879-1880).

Arte:

J. Brahms, *Sonata nr. 1 în sol major (Sonata ploii)*. P. I. Ceaikovski, *Evgheni Oneghin*. C. Franck, *Beatitudinile*.

Știință, tehnologie:

A. Planck enunță principiile termodinamicii. Ch. A. Colomb enunță legea atracției și respingerii sarcinilor electrice.

1880

Eminescu muncește istovitor în redacția ziarului *Timpul*. Renunță la planurile de căsătorie cu Veronica Micle.

Istorie:

Prințul Ferdinand de Hohenzollern, nepot de frate al lui Carol I, este desemnat drept moștenitor prezumtiv al tronului României.

Literatură:

G. de Maupassant, *Bulgăre de seu*. E. Zola, *Nana*. Castro Alves, *Vaporul cu sclavi*.

Arte:

A. Rodin, *Gânditorul*. E. Degas, *Dansatoare în rochie roz*. P. A. Renoir, *Din lojă*.

Știință, tehnologie:

L. Pasteur realizează atenuarea virusului (virusulvaccin), descoperă stafilococul și streptococul. R. Koch pune bazele bacteriologiei.

1881

Eminescu este în continuare redactor la *Timpul*. Publică patru dintre cele cinci *Scrisori*. Relațiile cu Veronica Micle se deteriorează.

Istorie:

Transformarea României în regat. Carol I se încoronează ca rege la 10 mai.

Literatură:

H. Ibsen, *Strigoii*. M. Twain, *Prinț și cerșetor*. Oliveira Martins, *Portugalia contemporană*. Machado de Assis, *Memorii postume ale lui Brás Cubas*.

Arte:

I. Andreescu, *Iarna la Barbizon*. P. Puvis de Chavannes, *Sărmanul pescar*. P. I. Ceaikovski, *Concert pentru vioară*. J. Offenbach, *Povestirile lui Hoffmann*.

Știință, tehnologie:

Prima rețea telefonică locală (în Germania). L. Lumière realizează prima fotografie instantanee. Ed. Taylor, *Antropologia; o introducere în studiul omului și al civilizației*.

1882

Eminescu lucrează în continuare la *Timpul*. La ședințele bucureștene ale *Junimii* citește de câteva ori poemul *Luceafărul*. Mite Kremnitz, cumnata lui Maiorescu, i-l traduce în germană.

Istorie:

Tratat de alianță între Germania, Austro-Ungaria și Italia („Tripla Alianță") împotriva Franței și Rusiei. „Regulamentul de navigație fluvială și supraveghere" pentru porțiunea Dunării dintre Porțile de Fier și Galați în favoarea Austro-Ungariei. Trupele engleze ocupă Egiptul.

Literatură:
C. Castelo Branco, *Braziliana din Prazins*.

Arte:

I. Andreescu, *Autoportret*. I. K. Aivazovski, *Marea Neagră*. C. Porumbescu, *Crai Nou*.

Știință, tehnologie:

Intră în funcțiune prima centrală electrică publică, construită de Th. A. Edison la New York. Apare primul volum din *Marele dicționar geografic al României*.

1883

În a doua parte a lui august Eminescu dă semne de alienare mintală și este internat la un sanatoriu din București. În octombrie este trimis la sanatoriul din localitatea Ober-Dobling, actualmente cartier al Vienei. La sfârșitul lui decembrie apare la București volumul *Poesii* îngrijit și prefațat de Titu Maiorescu, care cuprinde 44 din poeziile publicate de Eminescu în reviste și 26 inedite. Este singurul volum de versuri publicat în timpul vieții poetului.

Istorie:

Tratat de alianță secretă între Austro-Ungaria și România, la care aderă și Germania.

Literatură:

C. Collodi, *Aventurile lui Pinocchio, istoria unei păpuși de lemn*. Villiers de l'Isle Adam, *Povestiri crude*. Castro Alves, *Sclavii*.

Arte:

F. Hervé, *Mam'selle Nitouche*. L. Delibes, *Lakmé*.

Știință, tehnologie:

La Chicago este construit primul „zgârie-nori". K. J. Van Depoele brevetează invenția troleului și tramvaiului electric. W. Dilthey, *Introducere în științele spiritului*.

1884

În februarie Eminescu se externează din sanatoriu și face o călătorie prin Italia. La sfârșitul lui martie sosește în țară. În septembrie este numit în postul de subbibliotecar al Bibliotecii Centrale din Iași.

Istorie:

Conferința internațională de la Berlin, cu participarea a 14 state, care, practic, duce la împărțirea Africii.

Literatură:

H. Sienkiewicz, *Prin foc și sabie*. I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*. P. Verlaine, *Poeții blestemați*.

Arte:

E. Degas, *Călcătoresele*. J. Massenet, *Manon*.

Știință, tehnologie:

G. Ricci creează calculul diferențial absolut. O. Mergenthaler brevetează invenția linotipului.

1885

Pe lângă slujba de la bibliotecă, Eminescu predă la școala comercială. În cursul verii urmează o cură cu băi de

nămol la un sanatoriu de lângă Odesa. Apare ediția a doua a volumului de poezii.

Istorie:

Al treilea război anglo-birman. Marea Britanie ocupă Birmania. Război între Serbia și Bulgaria.

Literatură:

K. Laforgue, *Melancoliile*. G. de Maupassant, *Bel-Ami*.

Arte:

N. Grigorescu, *Atacul de la Smârdan*. V. Van Gogh, *Mâncătorii de cartofi*. J. Strauss, *Voievodul țiganilor*.

Știință, tehnologie:

W. Krookes, *Despre originea elementelor chimice*. L. Pasteur face primul tratament cu vaccinul antirabic. G. Daimler și M. Maybach inventează motocicleta.

1886

Eminescu lucrează în continuare la bibliotecă, îndeplinind munci mărunte: scrie statele de plată, adresele pentru înaintarea lor, diverse circulare pentru restituirea cărților împrumutate și pentru convocarea comisiei bibliotecii. În timpul verii îi revine boala. Este transportat la ospiciul de pe lângă o mânăstire.

Istorie:

Marea Britanie proclamă anexarea Birmaniei și o include în Colonia India. Convenție anglo-germană pentru împărțirea Insulelor Solomon. La New York este inaugurată Statuia Libertății.

Literatură:

A. Rimbaud, *Iluminări*. E. De Amicis, *Cuore*. A. de Quental, *Sonete complete*.

Știință, tehnologie:

B. P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae* (vol. I). W. Wundt, *Etica*.

1887

Externat, Eminescu se află la Botoșani, îngrijit de sora sa cea mai mică. Face o călătorie la Hall, pentru tratament, de unde revine la Botoșani.

Istorie:

Principele german Ferdinand de Saxa-Coburg este ales cneaz al Bulgariei. Atentat nereușit asupra țarului rus Alexandru III.

Literatură:

Eça de Queirós, *Relicva*.

Arte:

V. F. Serov, *Fetiță cu piersici*. G. Seurat, *Modelele*. Soares dos Santos, *Bustul englezoaicei*.

Știință, tehnologie:

E. Berliner inventează mașina de înregistrat sunetul pe disc.

1888

Veronica Micle îl determină pe Eminescu să se mute la București. La sfârșitul anului apare ediția a treia a volumului său de poezii.

Istorie:

Statul român răscumpără de la concesionari liniile ferate devenind proprietarul tuturor căilor ferate de pe teritoriul țării. În Brazilia, abolirea sclaviei (legea din 13 mai).

Literatură:

R. L. Stevenson, *Săgeata neagră*. A. Jarry, *Ubu rege.* Eça de Queirós, *Familia Maia*.

Arte:

V. Van Gogh, *Floarea soarelui*. P. A. Renoir, *Femei ștergându-se după baie*. H. de Toulouse-Lautrec, *Călăreața de la circul Fernando*. E. Grieg, *Peer Gynt*.

Știință, tehnologie:

Th. Ribot, *Psihologia atenției.*

1889

În februarie, starea sănătății poetului se înrăutățește. Este internat într-un spital, apoi într-un sanatoriu. La 15 iunie, moare. A fost înmormântat pe 17 iunie la cimitirul Bellu din București.

Istorie:

Prima Conferință internațională a statelor americane, la care doar Republica Dominicană nu participă. Expoziție universală la Paris. Ridicarea turnului Eiffel. Proclamarea Republicii Brazilia.

Literatură:

J. K. Jerome, *Trei într-o barcă*. L. N. Tolstoi, *Învierea* (1889-1899).

Arte:

P. Gauguin, *Hristosul galben*. V. Van Gogh, *Omul cu urechea tăiată*. C. Gomes, *Sclavul* (premieră la Opera din Rio de Janeiro).

Știință, tehnologie:

H. Bergson, *Eseu asupra datelor imediate ale conștiinței*.

MIRCEA ELIADE

CAMÕES ŞI EMINESCU

„Latina gintă e regină“
(Vasile Alecsandri)

Vreau să încep prin a fixa scopul acestui articol, care nu e o lucrare de istorie literară comparată, şi în care nu-mi propun să caut eventualele influenţe camoesiene care s-ar putea afla în opera marelui scriitor român Mihai Eminescu. Apropiind numele celor doi poeţi mai mari ai latinităţii, mă gândesc mai întâi de toate la contribuţia pozitivă pe care fiecare din ei a adus-o îmbogăţirii „geniului latin“.

Uneori e destul de greu a vorbi de „geniul latin“.

Într-adevăr, ca toate expresiile similare, şi aceasta e destul de aproximativă, dat fiind amploarea realităţilor care se cer condensate într-o formă sintetică.

E greu să se dea o definiţie a conceptului de rasă, dar nimeni nu se îndoieşte de existenţa reală a raselor. Nimeni nu se îndoieşte, de asemenea, de existenţa unui geniu nordic, slav, oriental, expresie a fiecăreia din aceste rase şi culturi.

S-a crezut că această denumire de „geniu latin“ era excesiv de nelămurită, pentru că se referă la realităţi destul de eterogene: Virgiliu şi Rabelais, dreptul roman şi poezia

medievală, Racine și Leopardi, S. Juan de la Cruz și Voltaire etc.

Cred, dimpotrivă, că expresiunea „geniu latin" – cel puțin în sensul în care e obișnuit să i-o dea fiecare dintre noi – e prea rigidă, pentru că nu se referă îndeajuns la realități. Când se spune „geniu latin" sau spiritualitate latină, ne gândim numaidecât la țrgiliu, la Petrarca sau la Racine.

Să imaginăm acest „geniu latin" ca un rezervor inepuizabil de valori spirituale limpezi, echilibrate, logice, euritmice. Multiplicitatea posibilităților creatoare latine se reduce astfel la un mic număr de calificative: claritate, proporție, grație, simplicitate, spontaneitate etc.

În felul acesta se limitează conceptul de „latinitate", în loc de a se lărgi îndeajuns pentru a putea cuprinde toate creațiunile latine.

Această greșeală care a reușit să împuțineze, – cel puțin în limbajul curent, – noțiunea de latinitate, e urmarea unui malentendu *destul de frecvent în secolul al XIX-lea: concepția monovalentă, monolitică, a unei culturi, a geniului unei rase, a unei civilizații.*

La originea acestui malentendu *se vădește a fi teoria „dominantei", a „facultății preponderente", simplificări tot atât de exagerate pe cât de periculoase.*

Relațiile spirituale ies mutilate din schemele rigide și simpliste: latinitate – dragoste de tot ce e clar; germanism – confesiune metafizică; anglo-saxonism – empirism; Occident – acțiune; Orient – contemplare etc.

Lucrurile nu sunt atât de simple. Cultura, geniul unei rase, nu sunt monolitice, ci polarizate.

Există în substanța fiecărei culturi o contradicție originară, un conflict, sau mai bine zis o ambivalență care nu-și găsește echilibrul decât în sinteze extrem de rare.

De pildă, obișnuita greșeală după care contemplația constituie „dominanta" spiritualității orientale. Dimpotrivă, în orice cultură orientală se întâlnește totdeauna o ambivalență destul de accentuată: contemplație–acțiune, misticism–sensualism; dorință aprinsă de „formă" – repulsie de „formă" etc. Nu e acum momentul să intrăm în amănunte, dar e destul să amintim că spiritualitatea indiană, de pildă, nu e orientață exclusiv spre contemplație, spre indiferența pentru lucrurile pământești, nici spre căutarea vreunei Nirvane oarecare, adică spre anihilarea individului și a lumii exterioare; simultan cu această tendință pentru depărtarea de realitate, se întâlnește, de la începuturile culturii indiene până în timpurile moderne, o puternică tendință tot atât de creatoare, spre acțiune, spre cucerirea realității, spre concret.

Alături de Upanishadas și de Budism, există Tantra, care-și propune să cucerească și să domine realitatea exterioară și forțele psihice – fără să mai vorbim de școalele materialiste, erotice și cinice.

Să nu se uite, de asemenea, că în opera cea mai importantă a spiritualității indiene, în Bhagavad-Gitâ,

acțiunea e considerată ca un instrument de salvare, alături de caritate și de contemplație.

De aceea nu e exactă afirmația că „geniul latin" exclude totdeauna creațiile care nu se încadrează în schema rigidă: claritate, echilibru etc.

Geniul acesta rămâne tot „latin" chiar când se exprimă prin pateticul și prin autoironia lui Cervantes, prin pesimismul lui Leopardi, prin fervoarea lui Chateaubriand sau prin bogăția confuză a lui Victor Hugo.

Trebuie să adaug chiar că misiunea „geniului latin" a fost, totdeauna, chiar această voință de a transforma în cultură experiențele cele mai diverse, contradicțiile cele mai neașteptate, peisagiile cele mai exotice. Comparată cu alte structuri spirituale europene – germanică, anglo-saxonă, slavă – latinitatea se manifestă ca cea mai bogată, cea mai complexă și posedând o posibilitate nelimitată de a se renova, de a se întrece pe sine însăși și de a renaște din propria ei cenușă. Camões și Eminescu sunt două ilustrațiuni mărețe ale acestei forțe creatoare.

Acum, câteva observațiuni preliminare: Sunt popoare cărora le incumbă o misiune istorică, și altele al căror rol e mai degrabă pasiv; acestea din urmă sunt popoarele care nu interesează în istorie.

Misiunea istorică a unui popor se judecă după creațiunile lui spirituale. Singure valorile culturale justifică existența și misiunea unui popor. Istoria nu ține seamă de popoarele sterile din fire.

Evident, sunt națiuni bogate în creațiuni colective – cum sunt tezaurele folclorice; altele ale căror aptitudini se desfășoară în sensul creației individuale, cum ar fi culturile europene moderne. Dar în mod fundamental e vorba de același „gest" spiritual: creația.

Națiunile latine au moștenit acele splendide tradiții creatoare.

Nu putem, în limitele acestui articol, să cercetăm dacă elementul etnic latin a fost sau nu un factor preponderent în formarea popoarelor romanice.

Esențialul e însă că ele au moștenit de la Roma instrumentele gândirii și ale creației spirituale – limba, credința, cultura, demnitatea omenească.

Poate datorită elementelor autohtone pe care colonii romani i-au asimilat și i-au latinizat, în Iberia, în Gallia, în Dacia, geniul latin se caracterizează printr-o extraordinară capacitate de schimbare de caracter și de viață în valorile lui spirituale.

În aceasta se vede o mare asemănare între misiunea istorică a Romei și a geniului latin; asimilarea lumii și transformarea ei în valori spirituale de circulație universală. Roma transforma pe barbari în cetățeni romani, transforma o cultură locală în cultură ecumenică: geniul latin schimbă în cultură „peisagiile" cele mai variate, dă o semnificație spirituală experiențelor celor mai obscure, celor mai aride, celor mai insipide.

A ajunge la o semnificație spirituală însemnează a ajunge la o valoare ecumenică, a o transforma într-un obiect de civilizație și de demnitate omenească. De douăzeci și cinci de secole geniul latin se silește să imprime valori spirituale „obiectelor", „gesturilor", „peisagiilor" și „experiențelor" care erau mai înainte dezbrăcate de orice semnificație pentru conștiințele omeneşti.

Oceanul cu toate misterele lui, cu toate farmecele lui obscure, cu toate frumusețile lui, fusese înainte de Camoes un „obiect" fără semnifcație spirituală.

„Marea Tenebroasă" era cunoscută încă din timpurile preistorice, dar era ca un „dat imediat" al conștiintei, ca un „fapt", iar nu un izvor de emotii artistice.

O operă de artă trănsformă lumea prin apariția ei; omul care citește pe Virgiliu „experimentează" primăvara într-un chip nou și deosebit; geniul lui Balzac ne silește să ascultăm cu încântare casele, mobilele, tot bric-à-brac-ul familiilor burgheze care până la el era cu totul lipsit de interes artistic.

Dostoievski ne-a convins că subsolul sufietului omenesc, experiențele care până la dânsul erau considerate de interes aproape exclusiv clinic, au o valoare spirituală, un sens moral și chiar un înțeles metafizic. Marcel Proust a prefăcut în valori estetice, în obiecte de contemplație estetică microcosmosul „experienței" omenești nediferențiate și după ce a citit À la recherche du temps perdu *nimeni nu se mai simte același, pentru că Proust a*

modificat cu adevărat lumea, creând în individ noi capacități pentru a înțelege realitățile exterioare și propriul său suflet.

Lista ar putea să fie completată: Shakespeare, Goethe, Novalis, Edgar Poe, Unamuno…

Ceea ce Camões a adus nou în cultura universală a fost tocmai transformarea în valori spirituale a „geografiilor" și a experiențelor considerate până atunci drept „barbare" și fără nici o semnificație superioară.

Rémy de Gourmont a scris odată că marea e o descoperire a romanticilor. Aceasta ar putea să fie adevărat pentru marea nordică, îmbrăcată în cețuri, populată de fantome. Dar gloriosul Atlantic și mările orientale sunt o descoperire estetică a lui Camões. Prin geniul său, grație operei sale, peisagiul maritim e încorporat în universul estetic și se preface în obiect de contempaare, în izvor de emoții artistice.

Camões justifică pe planul estetic descoperirile maritime și cuceririle coloniale ale portughezilor.

După cum navigatorii și coloniștii portughezi au lărgit în mod considerabil universul geografic al timpului lor, tot așa Camões a sporit universul estetic contemporan și în mod indirect viața spirituală a veacului său. Căci în mod evident transformarea unui nivel cosmic în obiect de contemplație artistică nu e un fapt care să intereseze numai istoria artei.

A face dintr-o „Mare Tenebroasă" cunoscută până atunci numai de marinari și de pescari un obiect de

contemplație estetică e a o transforma în aliment spiritual la îndemâna oricui.

Ar fi naiv să credem că alimentul spiritual nu modifică fiinia omenească; și ar fi la fel de naiv să credem că dacă descoperirea agriculturii, de pildă, a revoluționat pe de-a întregul firea omenească, descoperirea estetică a oceanului sau a florei tropicale sau a exotismului n-a avut urmări pentru integritatea spirituală a omului.

Noi, modernii, neglijăm consecințele cosmologice ale tuturor experiențelor omenești, de la cea mai elementară (de pildă alimentația) până la cea mai complexă (de pildă pătrunderea într-un univers mental imediat).

Dar adevărul e că prezența acestui obiect de cunoaștere (și orice obiect, de îndată ce capătă un „sens", devine „obiect de cunoaștere") modifică, fără ca el să-și dea seama, structura spirituală a omului.

Camões, care a mărit considerabil „universul estetic" european, care a dat o valoare artistică unei infinități de fragmente până la el considerate fără interes estetic, care a transformat în obiecte de contemplație peisagiile barbare, plantele exotice, curiozitățile etnografice, – a contribuit și el la modificarea universului mental al omului Renașterii.

Nu ne putem alimenta cu „Malaca cea bogată", cu „nobila Taprobana", cu „coasta care se cheamă Champa", cu „Borneo unde nu lipsesc lacrimile adunate în băutură", sau cu „Timur care trimite lemnul de santal cel aducător de sănătate" și nu ne alimentăm cu… „o figură voinică și pină

de sănătate, mare de statură și diformă, cu fața încruntată, cu părul vâlvoi"...fără a suferi o anumită influență a tuturor acestor „alimente" exotice cărora geniul lui Camões le-a smuls toxinele și le-a îndoit frumusețea.

A fost plin de urmări faptul că el, cel dintâi dintre „moderni", a cântat „figura curată" inaugurând prin acest capriciu exotismul în literatura europeană.

Chateaubriand a creat „modas", exotică, iar Camões a justificat cu geniul său un curent exotic foarte complex care a început cu apologia „bunului sălbatic" în secolul al XVIII-lea și s-a terminat cu Gauguin, cu cântecele de negri și cu moda „pielii bronzate" din zilele noastre.

Nu trebuie să se piardă din vedere că tot Camões cu „Acea captivă" a pricinuit o adevărată revoluție în canoanele estetice europene. Idealul european al esteticii feminine a fost întotdeauna blonda, de la Elena din Troia la Isolda, Blanchefleur, Beatrice și Laura.

Era poate un simbol solar, sau o superstiție aristocratică, căci pielea albă dovedește o ascendență nobilă a femeii care nu lucrează la câmp, ci trăiește o viață plăcută în castelul ei.

Revoluția camoesiană a consistat în a fi dat drept de cetate nu numai frumusetilor brune, dar chiar și frumuseților barbare și exotice, negrese ca „aquela cativa" sau chineze ca Dinamene.

Evident, nu se poate epuiza în câteva rânduri interesul revoluției camoesiene în înțelesul ei estetic și moral.

(Intenționăm să discutăm mai pe larg acest subiect în studiul „Insula iubirilor și geografiile mitice“ și în cartea intitulată Camões, încercăre de filosofie a culturii.)

Vrem însă să subliniem chiar de pe acum misiunea latină a marelui scriitor portughez, care a încorporat în universul estetic european nenumărate „ținuturi necunoscute“, care a transformat în „bunuri spirituale“ o infinitate de tezaure necunoscute, care a îmbogățit substanța latinității cu experiențe, cu peisagii și cu „gesturi“ considerate până atunci fără nici o posibilitate de a fi prefăcute în obiecte de contemplație, în valori spirituale de circulație.

Intervenția lui Camões în universul mental european ne îngăduie să înțelegem mai bine latinitatea.

E evident că această contributie a lui Camoes distruge formula unui geniu latin redus la câteva atribute cum ar fi: eleganța, echilibrul, claritatea etc.

Întâlnim un fenomen similar în celălalt capăt al latinității europene: în România.

E cazul poetului român Mihai Eminescu (1850-1889), unul dintre cele mai mari genii lirice ale latinității, care a contribuit și el în mod covârșitor la lărgirea orizontului spiritual european sub aspectul de „cuceritor de lumi noi“. Întocmai ca și Camões, Eminescu a încorporat o vastă și sălbatică „terra incognita“ și a transformat în valori spirituale experiente considerate până la dânsul ca lipsite de semnificație. Camões a îmbogățit lumea latină cu peisage

maritime, cu flori excentrice, cu frumusețI exotice. Eminescu a îmbogățit aceeași lume cu o noutate geografică, Dacia, și cu noi mituri.

Evident, înainte de dânsul, poezia populară românească – una dintre cele mai bogate din lume – crease cu aceleași materiale anumite opere-prime; dar Eminescu nu e numai un continuator al acestei inspirații populare românești, ci și un geniu autonom, creator de mituri.

Dacia era pentru primii romani o țară barbară, populată de sciți și de geți, scuturată de furtunile de zăpadă ce veneau dinspre stepele rusești.

*Să ne amintim de plângerile lui Ovidiu în exilul său la Tomis (Constanța de astăzi), pe malul Mării Negre: „Cerul acesta și apele acestea sunt intolerabile. Nu știu pentru ce, chiar și pământul îmi displace" (*Tristia*, III, 3).*

*Şi mai departe: „Aici nu e nici o carte pentru hrana noastră spirituală; nimeni căruia să-i pot citi versurile mele sau care să fie în stare să le înțeleagă. Nu văd înaintea ochilor decât traci și sciți" (*ibidem*, III, 14).*

În rezumat, o țară „barbară", în afară de civilizație. Barbar *însemnează în grecește cel care se bâlbâie, adică cel care nu se poate exprima în mod corect.*

Legiunile romane ale lui Traian, geniul colonizator al Romei, civilizatia latină au transformat această regiune barbară în Dacia felix*, în cea mai bogată provincie a Imperiului roman.*

Și limba latină, creând o altă limbă, pe cea română, a ajutat pe locuitorii Daciei să se exprime în mod corect, cu alte cuvinte să-și piardă „bâlbâiala" lor de barbari.

Ei bine: după cum Legiunile romane le-au încorporat în civilizatia europeană, geniul creator al poporului român a încorporat în cultura europeană un nou pesagiu și noi experiențe spirituale.

Printr-o poemă a lui Eminescu, Rugăciunea unui Dac*, sensibilitatea latină e îmbogățită cu o viziune a vieții care nu se aseamănă cu a nici unuia din poeții pesimiști ai Europei.*

Capodopera sa Luceafărul *poate fi considerată ca una din cele mai frumoase poeme din literatura universală și metafizica ei, amplitudinea cosmică în care se desfășoară drama lui Hyperion, frumusețea ciudată, s-ar putea spune, liturgică a versurilor sale, sunt tot atâtea adausuri la universul mental al latinității. Această „geografie barbară" care era Daeia pentru cei dintâi Romani a creat o experiență personală a vieții, un* Weltanschauung *specific, o caracteristică în fața Cosmosului și a lui Dumnezeu.*

Prin câteva magnifice poeme ale lui Mihai Eminescu – de exemplu Melancolie, Mortua est, Scrisoarea întâi, Doina, Glossă, *– o lume întreagă, până atunci necunoscută, intră în patrimoniul comun al omenirii.*

O dulce resemnare față de devenirea universală, o melancolică dorință de reintegrare în Cosmos, de a reface unitatea primordială (când individul era încă încorporat în Tot), un sentiment de singurătate metafizică și în mod

special inefabilul dor românesc sunt atâtea sporiri ale repertoriului spiritual latin.

Pesimismul lui Eminescu își are originea într-o viziune tragică a existenței, dar această viziune e sobră, demnă, virilă și se recunoaște într-însa resemnarea calmă a dacilor și disprețul lor pentru moarte și pentru suferințele fizice.

Geniul latin se îmbogățește prin creația poetică a lui Eminescu întocmai cum s-a îmbogățit prin creatiunile lui Camões.

Sunt de ajuns aceste două exemple pentru a ne convinge că „geniul latin" departe de a se repeta la nesfârșit în creații stereotipice, sau cel puțin făcând parte din aceeași familie spirituală, posedă dimpotrivă o prodîgioasă capacitate de reînnoire, transformând, fără încetare, materiile brute în valori spirituale, absorbind fără odihnă „noi geografii" și noi universuri spirituale.

Universul mental al latinității e un expanding Universe*; niciodată nu e același, nu se odihnește niciodată.*

Numai acei care ignorează bogăția și varietatea creațiunilor latine pot crede în sterilitatea geniului său. Numai cine judecă geniul latin numai după anumiți scriitori francezi și reduce latinitatea la binomul Racine–Paul Valéry poate crede în sleirea posibilităților latine de creație.

Dimpotrivă, prezența unui Unamuno, a unui Rebreanu, a unui Italo Svevo etc. – pentru a vorbi numai de câțiva prozatori contemporani – confirmă vigoarea, varietatea, înălțimea creației latine recente. Într-adevăr,

numele pe care le-am citat mai sus constituie, în interiorul aceleiași familii, trei varietăți cu totul deosebite.

Dar e limpede că pentru a ne putea da seama de adevărata structură a geniului latin și pentru a-i înțelege bine misiunea, e necesar să renunțăm la comoditățile noastre mentale și să ne gândim de-a dreptul la realități, lăsând la o parte formulele consacrate și cuvintele fără înțeles.

A gândi asupra realităților implică o cunoaștere directă a lucrurilor, – cunoaștere care, din nefericire, nu e posedată decât de puțini dintre noi.

Suntem sclavii modelor venite din afară; suntem clienții ascultători ai librăriilor franceze, unde nu se găsesc scriitori portughezi, români, italieni sau spanioli. Și din pricina acestei ignoranțe – care se datorează numai facilității noastre de a cunoaște lumea prin mijlocirea unei limbi sau a două – noi, latinii, suferim astăzi de un complex de inferioritate.

Fiecare dintre noi se simte sărăcit; dar de această sărăcie suntem noi singuri vinovati, căci nimeni nu ne împiedică să învățăm alte limbi romanice, să cunoaștem alte specii spirituale latine.

Căci „geniul latin“ continuă să creeze și să lărgească universul mental al omenirii. Astăzi ca și altădată, sunt adevărate versurile poetului român Vasile Alecsandri:

„Latina gintă e regină
În ale lumii ginte mari“.

„Vremea“, an XVI (1943), mai 9, nr. 697, p. 8-10.

Luís de Camões

Sonete

Sluji păstorul Iacov în Iudeea

Sluji păstorul Iacov în Iudeea
Ani șapte, lungi, la al Rahelei tată;
Dar nu-l slujea pe tată, ci pe fată,
Dorind ca ea să-i fie lui femeia.

Sperând să vină-n fine ziua-aceea,
Se mulțumea s-o vadă câteodată;
Și totuși nu Rahela îi fu dată:
Laban i-o dete-n locul ei pe Lea.

Văzând că prin această-nșelăciune
Și-n totul nedorită-nlocuire,
Laban nu vrea ca să-i mai dee soața,

Începe alți ani, șapte, și își spune:
– Aș mai sluji, dar pentru o iubire
Atât de lungă, prea e scurtă viața!

Se schimbă toate: vrenii, voință, fire

Se schimbă toate: vremi, voință, fire,
Credință, ca și orice înjghebare;
Făcută-i Lumea-ntreagă din schimbare
Și zilnic are-o nouă însușire.

Vedem necontenit reînnoire,
Ce pentru vechi e-o veșnică negare;
Rămân, din rău, mâhnirile amare,
Din bine, doruri doar, în amintire.

Ci timpul pune verde, nou, veșmânt
Câmpiei ce cu nea fu-nveșmântată,
Și-n mine-n plâns preface dulce cânt.

Afară de schimbarea ne-ncetată,
De o schimbare alta mă-nspăimânt:
Că nu mai văd schimbări ca altădată.

Adio, viață! Azi, la grea-ncercare

Adio, viață! Azi, la grea-ncercare,
Am vie-n mine-a morții presimțire.
Eu nu știu la ce bun e-o mulțumire,
Când mai mult pierde cine mai mult are.

Și iată, azi îți dau încredințare:
Că dacă-o fi să mor de-a mea mâhnire,
Cu siguranță biata-mi amintire
Pluti-va către vesnică uitare.

Dar pân' să-mi fie galeși fără tine,
Vreau pentru ochii-mi altă bucurie,
Spre-a te uita, pân să mă uiți pe mine;

Decât în chinuri, cât mai este vie
Această amintire, e mai bine
Să uite-a marii suferinți mândrie.

O, suflet blând, ce pe ne-ntoarsa cale

O, suflet blând, ce pe ne-ntoarsa cale
Prea iute mi-ai luat-o înainte,
Odihnă aibi în veci, în sfere sfinte;
Ci eu rămân aici, cuprins de jale. [1]

Si dacă-n cer, în lumile astrale,
Se-ngăduie aducerea aminte,
Ah, nu uita iubirea mea fierbinte,
Cu ochii-mi spusă doar privirii tale.

Iar de ți-e milă cât de cât de mine,
De chinul ce-am simțit când mi-ai plecat
Și-acum de ne-ncetatele-mi suspine,

Pe Domnul, care anii ți-a curmat,
Tu roagă-L să mă ia curând la tine,
Precum mult prea curând mi te-a luat.

[1] Se crede că acest sonet a fost inspirat de fata din Orient, dispărută în valuri în urma naufragiului suferit în golful Mekongului de vasul pe care se afla împreună cu poetul (*n. tr.*).

Cum mi se mai lungește peste fire

Cum mi se mai lungește peste fire
Această pribegie ne-ncetată!
Și cum se mai scurtează totodată
Zadarnica și scurta mea vorbire!

Trec anii; crește-a mea nefericire;
Visata îndreptare nu se-arată;
Când licărește totuși, câteodată,
Orice speranță e o amăgire.

Alerg degeaba: nu prin fericirea,
Căci la mijloc de drum mereu dispare;
Și cad, pierzându-mă-n nesiguranță.

Când fuge, zăbovesc; iar când privirea
În jur rotesc, să văd de nu apare,
O pierd din ochi și-o pierd și din speranță.

Amoru-i foc ce arde nezărit

Amoru-i foc ce arde nezărit;
E rană care doare fără știre;
E-o mulțumire în nemulțumire;
E, fără de durere, chin cumplit;

E-a nu dori obiectul mult dorit;
E-a merge singur cuc prin omenire;
E-n veci nemulțumire-n mulțumire;
E dor de-a izbuti să fii jertfit;

E-a te preda cu mâinile legate;
E-a te robi fiind învingător;
E-a fi loial cu cine ne omoară.

Cum însă poate face să apară
În inimi omenești frățietate,
Când mult se contrazice chiar Amor?

Am tot cântat și iată-mă plângând

Am tot cântat și iată-mă plângând:
Plâng vremea când cântam, acum pierdută;
Se pare că-n cântarea mea trecută
Chiar plânsul meu de azi era născând.

Am tot cântat, dar de-ntrebați și când,
Nu am habar, e-o vreme neștiută;
Iar ziua de-azi atât mă persecută,
Încât trecutu-mi pare vesel, blând.

Făcutu-m-a să cânt, prin dulci cuvinte,
Nu binele, ci-ncrederea deplină;
Cântam, dar se-auzea-n ecou pieirea.

De cine să mă plâng că totul minte?
Iar pe speranțe pot să dau vreo vină,
Când Soarta e mai rea ca rătăcirea?

Traducere de H. R. Radian
(Editura Univers, București, 1974)

Mihai Eminescu

Sonete

Sunt ani la mijloc…

Sunt ani la mijloc și-încă mulți vor trece
Din ceasul sfânt în care ne-ntâlnirăm,
Dar tot mereu gândesc cum ne iubirăm,
Minune cu ochi mari si mână rece.

O, vino iar! Cuvinte dulci inspiră-mi,
Privirea tea asupra mea se plece,
Sub raza ei mă lasă a petrece
Și cânturi nouă smulge tu din liră-mi.

Tu nici nu știi a ta apropiere
Cum inima-mi de-adânc o liniștește,
Ca răsărirea stelei în tăcere;

Iar când te văd zâmbind copilărește,
Se stinge-atunci o viată de durere,
Privirea-mi arde, sufletul îmi crește.

Când însuși glasul…

Când însuși glasul gândurilor tace,
Mă-ngână cântul unei dulci evlavii –
Atunci te chem; chemarea-mi asculta-vei?
Din neguri reci plutind, te vei desface?

Puterea nopții blând însenina-vei
Cu ochii mari și purtători de pace?
Răsai din umbra vremilor încoace,
Ca să te văd venind – ca-n vis, așa vii!

Cobori încet… aproape, mai aproape,
Te pleacă iar zâmbind peste-a mea față,
A ta iubire c-un suspin arat-o.

Cu geana ta m-atinge pe pleoape,
Să simt fiorii strângerii în brață –
Pe veci pierduto, veșnic adorato!

Veneția

S-a stins viața falnicei Venetii,
N-auzi cântări, nu vezi lumini de baluri;
Pe scări de marmură, prin vechi portaluri,
Pătrunde luna, înălbind pereții.

Okeanos se plânge pe canaluri…
El numa-n veci e-n floarea tinereții,
Miresei dulci i-ar da suflarea vieții,
Izbește-n ziduri vechi, sunând din valuri.

Ca-n țintirim tăcere e-n cetate
Preot rămas din a vechimii zile,
San Marc sinistru miezul nopții bate.

Cu glas adânc, cu graiul de Sibile,
Rostește lin în clipe cadențate:
«Nu-nvie morții – e-n zadar, copile!».

Trecut-au anii…

Trecut-au anii ca nori lungi pe șesuri
Și niciodată n-or să vie iară,
Căci nu mă-ncântă azi cum mă mișcară
Povești și doine, ghicitori, eresuri,

Ce fruntea-mi de copil o-nseninară,
Abia-nțelese, pline de-nțelesuri –
Cu-a tale umbre azi în van mă-mpresuri,
O, ceas al tainei, asfințit de sară.

Să smulg un sunet din trecutul vieții,
Să fac, o suflet, ca din nou să tremuri,
Cu mâna mea în van pe liră lunec;

Pierdut e totu-n zarea tineretii
Și mută-i gura dulce-a altor vremuri,
Iar timpul crește-n urma mea… mă-ntunec!

Oricâte stele…

Oricâte stele ard în înălțime,
Oricâte unde-aruncă-n față-i marea,
Cu-a lor lumină și cu scânteiarea,
Ce-or fi-nsemnând, ce vor – nu știe nime.

Deci cum voiești tu poti urma cărarea.
Fii buns și mare, ori pătat de crime.
Același praf, aceeași adâncime,
Iar mostenirea ta și-a tot: uitarea.

Parcă mă văz murind… în umbra porții
Așteaptă cei ce vor să mă îngroape…
Aud cântări și văd lumini de tortii.

O, umbră dulce, vino mai aproape
Să simt plutind deasupră-mi geniul morții
Cu aripi negre, umede pleoape.

Răsai asupra mea...

Răsai asupra mea, lumină lină,
Ca-n visul meu ceresc de-odinioară,
O, Maică sfântă, pururea Fecioară,
În noaptea gândurilor mele vină.

Speranța mea, Tu n-o lăsa să moară,
Deși a fost adânc noian de vină;
Privirea Ta, de lacrimi calde plină,
Îndurătoare-asupra mea coboară.

Străin de toți, pierdut în suferința
Adâncă a nimicniciei mele,
Eu nu mai cred nimic și n-am tărie.

Dă-mi tineretea mea, redă-mi credința,
Și reapari din cerul Tău de stele,
Ca să Te-ador de-acum pe veci, Marie!

Albumul

Albumul? Bal mascat cu lume multă,
În care toți pe sus își poartă nasul,
Disimulându-și mutra, gândul, glasul…
Cu toți vorbesc și nimeni nu ascultă.

Și eu intrai. Mă vezi rărindu-mi pasul,
Un vers încerc cu pana mea incultă.
Pe masa ta aşez o foaie smultă,
Ce de când e nici n-a visat Parnasul.

Spre-a-ți aminti trecutele petreceri,
Condeiu-n mână tu mi-l pui cu silă.
De la oricine-un snop de paie seceri,

Apoi te uiți râzând la câte-o filă:
Viclean te bucuri de-ale noastre-ntreceri,
Privind în vrav prostia imobilă.

Luís de Camões

Lusiada
fragmete

Cântul III

.....

(11-12)

Între această mare și Tanais,
Trăiesc de mult ruteni, muscali, livoni,
Sarmați cândva… Iar astăzi marcomanii-s
În munții lor Hercini numiți poloni:
Stăpâni apoi, din vechi răstimp, germanii-s
Peste saxoni, boemi, peste panoni
Si peste neamuri ce-s de Rin scăldate
De Dunăre, de Ems, de Elba, toate.

Între bătrânul Istru și strâmtoarea
Ce-i dete Hele numele-i prin moarte,
Sunt traci vânjoși, frățâni cu nenfricarea,
În patria iubită a lui Marte.
Rodope, Hemus, stau sub ascultarea
Urgiei otomane-n astă parte,
Ce și Bizanțu-l are-n stăpânire...
Vai, Constantin, cumplită pângărire!

.....

(118-135)

…Cu laurii acestei mari victorii
Se-ntoarce-Alfonso-n patria iubită
Ca, pe măsura legendarei glorii,
Să-i fie pacea dulce și tihnită…

Și-atunci s-a scris povestea, cu fiorii
Ce-ntorc și morții-n groapa lor cernită,
Cu fata urgisită rău de soartă,
Care-a ajuns regină numai moartă.

O, dragoste, doar cruda ta putere,
Ce-n inimi taie dureroasă rană,
Ceru atâta jerftă și durere
De parcă ar fi fost Ines dușmană!
O, setea ta nu numai lacrimi cere
Ci lacomă, și crudă, și tirană,
Ca să-și reverse-n suflete nectarul,
Cu sânge cere să-i stropești altarul!

…Îți culegeai, curată la simțire,
Al anilor juniei dulce frupt,
În vesela și oarba amăgire
Al cărei fir ades de soartă-i rupt.
Câmpia lui Mondego în privire
Sorbind-o cu nesaț și ne-ntrerupt,
Tu învățai și munți și flori să spună
Un nume scris în inima ta bună!

Spre tine își îndreaptă mândrul prinț
Năvalnicele dorului văpăi,
Purtându-te în ochii lui fierbinți
Când ochii lui departe sunt de-ai tăi…
Și nopțile îl mint cu năzuinți

Iar zilele-s de vis în ochii săi;
Și tot ce vede-n juru-i îl îmbie
La neastâmpărată bucurie.

Prințese mari, cu zestre și cu nunți
Frumoase și-l doresc pe prinț la sân,
Dar cu dispreț, tu, dragoste, le-nfrunți
Când alt chip gingaș ți-i pe veci stăpân.
Aceste rătăciri cu ochii crunți
Le urmărește regele bătrân
Și, murmurul curtenilor să-mpace,
Infricoșat județ pe dată face.

Să-și recâștige fiul, dinadins,
Vru lui Ines să-i curme-al vieții fir,
Crezând că poate fi cu sânge stins
Și sacrul foc al veșnicei iubiri.
O, spada ce pe mauri i-a învins,
Ce furii, ce nebune rătăciri,
Au hotărât-o fierul să și-l culce
Peste grumazul ei gingaș și dulce?

Stau gâzii fioroși să o aducă
La regele înduplecat spre milă.
Dar șleahta, cu pricini și pâri, năucă,
Tot cere moartea grea pentru copilă.
Și lacrimi calde-n ochi i se usucă
Pe când se roagă, tristă și umilă,

Și nu de spaima morții crunte geme,
Ci pentru prinț și pentru prunci se teme.

Și ridicând spre slăvile curate
Încântătorii ochi de lacrimi plini,
(Vai, mâinile-i erau încătusate
De aspre mâini de dregători haini!)
Pe pruncii dragi, cu fețe bucălate,
Sortiți orfani să fie-ntre străini,
Din ochi îi soarbe mama lor, cu jind,
Spre ne-nduratul lor bunic grăind:

– „Și fiarele, plăzmite de natură
Sălbatice și crude din născare,
Și pasărea de pradă care fură
Și-și duce prada-nsângerată-n gheare,
Au dovedit blândețe și căldură
Cu prunci plăpânzi fiind dezmierdătoare,
Ca a lui Ninus mamă, bunăoară,
Ori a celor ce Roma-ntemeiară.

Dar tu, ce porți un chip de om, cu slavă,
De-i omeneste să ucizi o fată
Doar fiindcă dragostei ajunse sclavă
Și numai de iubire-i vinovată,
Înduplecă-ți mânia ta grozavă
Și spre aceste vieți plăpânde cată!…
Te-ndure, Doamne, lacrima lor pură,

De vina ce n-o am nu te îndură!

Si dacă stând păgânilor în față,
Știi moartea să le-o dai, prin fier și foc,
Tu trebuie să știi să dai și viață
Căci de o pierzi, greșind, n-ai alta-n loc!
Mai bine du-mă-n Sciția de gheață
Să-mi plâng amarul vieții nenoroc,
Ori în torida Libiei pustie
De-o merit, eu, prin nevinovăție.

Azvârle-mă-ntre fiare-nfometate,
Azvârle-mă-ntre tigri și-ntre lei!
Acolo voi afla-ndurare, poate,
Cum n-aflu-n pieptul semenilor mei!
Voi plânge-acolo lacrime curate
Pentru iubitul meu – și nou temei
O s-am crescând plăpânzii lui lăstari…
Și ei m-or mângâia întru amar.“

Mișcat de ruga-i, regele se pleacă
Și gata e să-i spună că o iartă,
Dar nu o iartă șleahta cea buimacă
Și, mai cu seamă, ne-ndurata-i soartă.
…Ies spade fine de oțel din teacă,
De viață pe Ines să o despartă…
O, cruzi casapi! Cavalerește-i oare
Să stingeți viața asta-ncântătoare?!

Cum Polixenei – stropul cel din urmă
De mângâiere-al mamei ei stinghere,
Cu fierul Pirrhus viața dulce-i curmă
Când umbra lui Ahile moartea-i cere,
Iar ea, ca oaia blândă dintr-o turmă,
Privind spre cruda mamei ei durere
Cu ochi ce-nsenineză bolta iară,
Se lasă pradă jertfei ce-o doboară, –

La fel se-mplântă fierul sclipitor
În sânul de-alabastru și lumină,
De unde-Amorul l-a ucis cu-amor
Pe prințul ce-o făcu apoi regină.
Flori albe-n ochii ce se sting și mor
Și lacrimi calde-n ei se mai anină
Când, fără-a se gândi la răzbunare,
Călăii-i spulberă a vieții floare…

Puteai, o, soare,-n clipele aceste,
În neguri chipul să-ți ascunzi, de zeu,
Cum te-ai ascuns când își mânca Tieste
Copiii morți prin mâna lui Atreu!
Voi, văi adânci, vuiți și dați de veste,
Ce spuse gura rece-n ceasul greu:
„Dom Pedro!… Pedro!“ Multiubitul nume
Ecoul vostru-l ducă-n larg de lume!…“

Cum floare ruptă prea de timpuriu,
Strivită-n mâini suave de codană,
Culoarea-și pierde și parfumul viu
Când fata o-mpletește-ntr-o coroană –
Și chipul lui Ines e străveziu…
S-a stins culoarea-i pură, diafană,
Sunt veștezi trandafirii albi ai feții,
Odată stinși cu licărul vieții…

Și ale lui Mondego mândre zâne
I-au plâns pieirea peste văi și șes…
Și lacrimile lor, din vremi bătrâne,
Într-un curat izvor s-au fost ales…
Al cărui nume până azi rămâne:
„Izvorul dragostelor lui Ines“,
Purtându-și printre flori nestinsul dor,
Cu apa – lacrimi, numele – Amor!…

.....

Traducere de Aurel Covaci
(Editura Univers, București, 1969)

Mihai Eminescu

Luceafărul
fragment

*

.....
Porni luceafărul. Creșteau
În cer a lui aripe,
Și căi de mii de ani treceau
În tot atâtea clipe.

Un cer de stele dedesupt,
Deasupra-i cer de stele –
Părea un fulger ne-ntrerupt
Rătăcitor prin ele.

Și din a haosului văi,
Jur împrejur de sine,
Vedea, ca-n ziua cea dintâi,
Cum izvorau lumine;

Cum izvorând îl înconjor
Ca niște mări, de-a-notul…
El zboară, gând purtat de dor,
Pân' piere totul, totul;

Căci unde-ajunge nu-i hotar,
Nici ochi spre a cunoaște,
Și vremea-ncearcă în zadar
Din goluri a se naște.

Nu e nimic și totuși e
O sete care-l soarbe,
E un adânc asemene
Uitării celei oarbe.

„– De greul negrei veșnicii,
Părinte, mă dezleagă
Și lăudat pe veci să fii
Pe a lumii scară-ntreagă;

O, cere-mi, Doamne, orice preț,
Dar dă-mi o altă soarte,
Căci tu izvor ești de vieți
Și dătător de moarte;

Reia-mi al nemuririi nimb
Și focul din privire,
Și pentru toate dă-mi în schimb
O oră de iubire…

Din haos Doamne-am apărut
Și m-aș întoarce-n haos…
Și din repaos m-am născut,
Mi-e sete de repaos.“

„– Hyperion, ce din genuni
Răsai c-o-ntreagă lume,
Nu cere semne si minuni
Care n-au chip și nume;

Tu vrei un om să te socoți,
Cu ei să te asameni?
Dar piară oamenii cu toți,
S-ar naște iarăși oameni.

Ei numai doar durează-n vânt
Deserte idealuri –
Când valuri află un mormânt,
Răsar în urmă valuri;

Ei doar au stele cu noroc
Și prigoniri de soarte,
Noi nu avem nici timp, nici loc,
Si nu cunoastem moarte.

Din sânul veșnicului ieri
Trăiește azi ce moare,
Un soare de s-ar stinge-n cer
S-a aprinde iarăși soare;

Părând pe veci a răsări,
Din urmă moartea-l paște,
Căci toți se nasc spre a muri
Și mor spre a se naște.

Iar tu, Hyperion, rămâi
Oriunde ai apune…
Cere-mi cuvântul meu dintâi –
Să-ți dau înțelepciune?

Vrei să dau glas acelei guri
Ca dup-a ei cântare
Să se ia munții cu păduri
Și insulele-n mare?

Vrei poate-n faptă să arăti
Dreptate și tărie?
Ți-aș da pământul în bucăți
Să-l faci împărăție.

Îți dau catarg lângă catarg,
Oștiri spre a străbate
Pământu-n lung și nuzrea-n larg,
Dar moartea nu se poate…

Și pentru cine vrei să mori?
Întoarce-te, te-ndreaptă
Spre-acel pământ rătăcitor
Și vezi ce te așteaptă.“

*

În locul lui menit din cer
Hyperion se-ntoarsă
Și, ca și-n ziua cea de ieri,
Lumina și-o revarsă.

Căcfi este seara-n asfințit
Și noaptea o să-nceapă;
Răsare luna linistit
Și tremurând din apă

Și umple cu-ale ei scântei
Cărările din crânguri.
Sub șirul lung de mândri tei
Ședeau doi tineri singuri:

„– O lasă-mi capul meu pe sân,
Iubito, să se culce
Suh raza ochiului senin
Și negrăit de dulce;

Cu farmecul luminii reci
Gândirile străbate-mi,
Revarsă liniste de veci
Pe noaptea mea de patimi.

Și de asupra mea rămâi
Durerea mea de-o curmă,
Căci esti iubirea mea dintâi
Și visul meu din urmă.“

Hyperion vedea de sus
Uimirea-n a lor față;
Abia un braț pe gât i-a pus
Și ea l-a prins în brață…

Miroase florile-argintii
Și cad, o dulce ploaie,
Pe creștetele-a doi copii
Cu plete lungi, bălaie.

Ea, îmbătată de amor,
Ridică ochii. Vede
Luceafărul. Și-ncetișor
Dorințele-i încrede:

„– Cobori în jos, luceafăr blând,
Alunecând pe o rază,
Pătrunde-n codru și în gând,
Norocu-mi luminează!“

El tremură ca alte dăti
În codri și pe dealuri,
Călăuzind singurătăți
De mișcătoare valuri;

Dar nu mai cade ca-n trecut
În mări din tot înaltul:
„– Ce-ți pasă ție, chip de lut,
Dac-oi fi eu sau altul?

Trăind în cercul vostru strâmt
Norocul vă petrece,
Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor și rece.“

Sumar

José Augusto Seabra, *Camões și Eminescu citiți de Mircea Eliade* (traducere de Micaela Ghițescu) ***6***

Luís de Camões, Date biografice până astăzi precare și incomplete
Mihai Eminescu, Repere înaintea lecturii ***22***

Mircea Eliade, *Camões și Eminescu* ***53***

Luís de Camões, *Sonete* (traducere de H. R. Radian) ***68***
Sluji păstorul Iacov în Iudeea ***69***
Se schimbă toate: vremi, voință, fire ***70***
Adio, viață! Azi, la grea-ncercare ***71***
O, suflet blând, ce pe ne-ntoarsa cale ***72***
Cum mi se mai lungește peste fire ***73***
Amoru-i foc ce arde nezărit ***74***
Am tot cântat; și iată-mă plângând ***75***

Mihai Eminescu, *Sonete* ***76***
Sunt ani la mijloc… ***77***
Când însuși glasul… ***78***
Veneția ***79***
Trecut-au anii ***80***
Oricâte stele ***81***
Răsai asupra mea ***82***
Albumul ***83***

Luís de Camões, *Lusiada* – fragmente din Cântul III (traducere de Aurel Covaci) ***84***

Mihai Eminescu, *Luceafărul* – fragment (traducere de Luciana Maia)

LIBRA ® Bucureşti

Sediul social: Calea Moşilor nr. 125,
Sector 2, 70314
Tel./Fax: 01 /315.05.34

Sediul administrativ: Piaţa Presei Libere nr. 1
Sectorul 1, O.P. 33-77
Tel./Fax: 01 /222.67.21
e-mail: office.libra@itcnet.ro
www.apler.ro

Consilier editorial: ION TOMESCU

Redactor: DANIELA TOMESCU
Producţie: EUGEN PRISLOPAN
Procesare: S.C. TEHNO TEAM S.R.L.
Coli tipo: 7. B.T.: 30.11.2000.

Lucrare executată la Tipografia „BUCUREŞTII NOI"
Str. Hrisovului nr. 18A, sector 1, Bucureşti
Tel.: 667 64 28; Fax: 667 21 85 Cenlrală: 667 55 70